

The European
Heart Project

Μαθαίνοντας από την
Ιστορία ...
Επεισόδιο 3
Η Ημέρα που άλλαξε την
Σύγχρονη Ελλάδα

Συγγραφείς

Βασίλειος Χατζουλάκης, Βασιλική Πατσιάδου

Μετάφραση

Βασίλειος Χατζουλάκης

Σχεδίαση

Ακαδημαϊκό Διαδίκτυο (GUnet)

Δήλωση πνευματικών δικαιωμάτων:

Το παρόν έργο έχει χορηγηθεί με Άδεια Creative Commons Αναφορά Δημιουργού - Μη Εμπορική Χρήση - Παρόμοια Διανομή 4.0 Διεθνές. Μπορείτε να:

- *Μοιραστείτε* — αντιγράψτε και διανείμετε το υλικό αποκλειστικά στο ίδιο μέσο ή μορφή όπως βρίσκεται στον ιστότοπο του έργου και την πλατφόρμα του έργου (word, excel, PDF, PPT).
- *Προσαρμόστε* — αναμείξτε, τροποποιήστε και δημιουργήστε πάνω στο υλικό

Υπό τους ακόλουθους όρους:

- *Αναφορά Δημιουργού*

1. Πρέπει να αναφέρετε την κατάλληλη αναφορά στην πηγή: European Heart Project, www.european-heart.eu ΚΑΙ Το όνομα (τα ονόματα) του (των) συγγραφέα (-ων) του αντίστοιχου υλικού, εφόσον υπάρχει.

2. Πρέπει να παρέχετε αυτόν τον σύνδεσμο προς την άδεια χρήσης

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

3. Πρέπει να αναφέρετε πότε έχουν γίνει αλλαγές.

Μπορείτε να το κάνετε αυτό με οποιονδήποτε εύλογο τρόπο, αλλά όχι με τρόπο που να δίνει την εντύπωση ότι ο δικαιούχος υποστηρίζει εσάς ή τη χρήση σας.

- *Μη Εμπορική Χρήση* — Δε μπορείτε να χρησιμοποιήσετε το υλικό για εμπορικούς σκοπούς.
- *Παρόμοια Διανομή* — Αν αναμείξετε, τροποποιήσετε, ή δημιουργήσετε πάνω στο υλικό, πρέπει να διανείμετε τις δικές σας συνεισφορές υπό την ίδια άδεια όπως και το πρωτότυπο.

Φωτογραφία:Φωτογράφος Παντελής
Μπαλαούρας, CC-BY-NC-SA. Γράφιτι:
Dream Victim.

Περιεχόμενα

1 Εισαγωγή	1
2 Σταθμοί στην ιστορία της ανθρωπότητας.....	1
3 Πώς να χρησιμοποιήσετε αυτό το φυλλάδιο	2
4 Τα βήματα ένα-ένα.....	3
Βήμα 1: Συνοπτική περιγραφή των συνθηκών διαβίωσης	3
Τι πρέπει να γνωρίζετε για την εποχή	3
Η Κατάσταση	5
Βήμα 2: Επιλέξτε ένα άτομο του οποίου τα βήματα θέλετε να ακολουθήσετε.....	6
Τα πρόσωπα που εμπλέκονται.....	6
5 Ανάγκες και Στρατηγικές.....	19
Βήμα 3: Στιγμή Ιστορίας – Γίνετε το πρόσωπο.....	19
Βήμα 4: Πώς είστε;.....	20
Βήμα 5: Τι θα κάνατε;	21
Βήμα 6: Στάση!	22
Βήμα 7: Τώρα η επιλογή είναι δική σας	25
6 Πώς συνεχίζεται η ιστορία	25
7 Μαθαίνοντας από την Ιστορία	28

1 Εισαγωγή

Καλώς ΗΡΘΑΤΕ!

Σε αυτό το φυλλάδιο μπορείτε να κάνετε πράξη όσα έχετε μάθει μέχρι στιγμής για τις βασικές ανθρώπινες ανάγκες και για τις χρήσιμες και λιγότερο χρήσιμες στρατηγικές.

Εδώ έχετε την ευκαιρία να ζήσετε την ιστορία με έναν εντελώς διαφορετικό τρόπο: Ιστορικοί από την Αυστρία, την Ελλάδα, τη Γαλλία και τη Σουηδία έχουν εργαστεί εντατικά στο θέμα του τι μπορούμε να μάθουμε από την ιστορία της Ευρώπης. Έχουν περιγράψει συναρπαστικά επεισόδια από την οπτική γωνία των 5 βασικών αναγκών. Έχετε την ευκαιρία να μπειτε στους ρόλους των ανθρώπων που εμπλέκονται και να ζήσετε τη σκηνή από την προσωπική τους σκοπιά!

Εάν δεν έχετε ακούσει ακόμη για τις βασικές ανάγκες σύμφωνα με την ιδέα του William Glasser, θα πρέπει πρώτα να εξοικειωθείτε με το φυλλάδιο "Ανάγκες και Στρατηγικές", επειδή αυτή η γνώση λαμβάνεται ήδη ως βάση εδώ.

Φυσικά, μπορείτε πάντα να ανατρέξετε στο φυλλάδιο "Ανάγκες και στρατηγικές" εάν δεν είστε σίγουροι για τη μία ή την άλλη ερώτηση. Αυτό δεν είναι τεστ ή σχολική εργασία. Μπορείτε επίσης να κάνετε αυτή την εμπειρία ιστορίας σε ζευγάρια με έναν φίλο και να μιλήσετε μαζί του στο μεταξύ.

2 Σταθμοί στην ιστορία της ανθρωπότητας

Τι εννοούμε όταν λέμε σημεία καμψής;

Αποφασίστηκε να αφήσουμε πίσω το παλιό και να δοκιμάσουμε κάτι νέο και καλύτερο.

Για να μπορέσετε να βιώσετε αυτές τις θεμελιώδεις αποφάσεις όσο πιο ζωντανά και έντονα γίνεται, ιστορικοί από την Ελλάδα, τη Γαλλία (La Reunion), την Αυστρία και τη Σουηδία μαζεύτηκαν και συγκέντρωσαν τις γνώσεις τους:

- Πώς και κάτω από ποιες συνθήκες ζούσαν οι άνθρωποι εκείνη την εποχή
- Τι εικόνα είχαν για τον κόσμο
- Σε τι πίστευαν

Αυτό που δεν μπορούμε να ξέρουμε είναι πώς ένιωσαν προσωπικά και τι σκέφτηκαν. Και εδώ έρχεται η σειρά σας: Το δεύτερο μέρος αυτού του φυλλαδίου έχει να κάνει με το να επαναφέρετε στη ζωή τους ανθρώπους που έδρασαν εκείνη την εποχή, βάζοντας τον εαυτό σας στη θέση τους.

Θέλετε να συμμετάσχετε;

3 Πώς να χρησιμοποιήσετε αυτό το φυλλάδιο

Ελάτε μαζί μας! Ταξιδέψτε μαζί μας στο παρελθόν και ζήστε την ιστορία από νέες προοπτικές! Σε αυτό το κεφάλαιο θα βρείτε ένα επιλεγμένο επεισόδιο στο οποίο χαρακτήρηκε η πορεία για μεγάλες αλλαγές.

Αρχικά, εξοικειωθείτε με το ιστορικό υπόβαθρο του επεισοδίου (Βήμα 1). Εδώ μπορείτε να ενημερωθείτε για τις συνθήκες διαβίωσης των ανθρώπων που ζούσαν στον τόπο όπου συνέβη το επεισόδιο εκείνη την περίοδο.

Στο κεφάλαιο «Η κατάσταση» θα βρείτε μια περιγραφή της πρόκλησης που αντιμετώπισαν οι άνθρωποι.

Και τώρα μπορείτε να αναλάβετε δράση: Στο κεφάλαιο «Τα πρόσωπα που εμπλέκονται», διαφορετικά άτομα που βρίσκονταν στον χώρο που εκτυλίχθηκαν τα γεγονότα εκείνη την ώρα σας λένε για την κατάσταση από τη σκοπιά τους. Επιλέξτε ένα από τα άτομα για την ιστορική σας εμπειρία.

Φυσικά, θα μάθετε επίσης πώς συνεχίστηκε η ιστορία σύμφωνα με τα ιστορικά αρχεία, αλλά σας ζητάμε να κάνετε υπομονή. Εξάλλου, θα ήταν μόνο το μισό της διασκέδασης αν γνωρίζατε τα πάντα εκ των προτέρων. Αντίθετα, μεταβείτε στο δεύτερο μέρος αυτού του φυλλαδίου, μπειτε στο ρόλο του ατόμου που έχετε επιλέξει και ζήστε την ιστορία από τη

δική του οπτική γωνία. Τι έχετε στο μυαλό σας όταν είστε σε αυτόν τον ρόλο; Πώς θα ενεργούσατε;

Ακολουθήστε τα βήματα ένα προς ένα και μόνο στο τέλος δείτε πώς συνεχίστηκε η ιστορία. Εάν θέλετε να μάθετε περισσότερα σχετικά με αυτό, ρωτήστε τον καθηγητή ιστορίας σας, θα χαρεί για το ενδιαφέρον σας και θα σας πει περισσότερα για αυτό.

4 Τα βήματα ένα-ένα

Έτοιμοι;

Τότε ας γυρίσουμε πίσω το ρολόι και ας μπούμε στην ιστορία!

Βήμα 1: Συνοπτική περιγραφή των συνθηκών διαβίωσης

Τι πρέπει να γνωρίζετε για την εποχή

Αθήνα, Σεπτέμβριος 1843. Την Ελλάδα κυβερνά το βασιλικό ζεύγος των Βαυαρών Όθωνα και Αμαλίας οι οποίοι λίγους μήνες πριν μετακόμισαν στα νέα τους ανάκτορα. 22 χρόνια πριν, τον Μάρτιο του 1821, οι Έλληνες ξεκίνησαν επανάσταση για να κερδίσουν την ελευθερία τους από την Οθωμανική κυριαρχία που κράτησε πέντε αιώνες. Ο απελευθερωτικός αγώνας ήταν δύσκολος και μακροχρόνιος. Το 1827 και ενώ συνεχίζονταν οι στρατιωτικές επιχειρήσεις, η Γ' Εθνοσυνέλευση ψήφισε νέο, δημοκρατικότερο Σύνταγμα και όρισε το Ναύπλιο ως πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους. Πρώτος κυβερνήτης εκλέχθηκε ο Ιωάννης Καποδίστριας. Ενώ συνεχιζόταν ο ένοπλος αγώνας στις αλύτρωτες περιοχές, ο Κυβερνήτης διαπραγματευόταν σκληρά με τις μεγάλες δυνάμεις της Ευρώπης για να πετύχει τη διεύρυνση των περιορισμένων συνόρων της Ελλάδας. Παράλληλα προσπαθούσε να οργανώσει το κράτος και να βελτιώσει τη διοίκηση, την οικονομία, της εκπαίδευση. Η σύγκρουσή του με τα συμφέροντα ορισμένων ομάδων οδήγησε στη δολοφονία του, τον Σεπτέμβριο του 1831.

Μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια, οι μεγάλες δυνάμεις, Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία αποφάσισαν να επιβάλουν το πολίτευμα της μοναρχίας. Επέλεξαν ως μονάρχη της Ελλάδας τον νεαρό Όθωνα, γιο του βασιλιά της Βαυαρίας Λουδοβίκου. Ο Όθωνας έφτασε στην Ελλάδα το 1833. Αποβιβάστηκε στο Ναύπλιο και έτυχε θερμής υποδοχής, καθώς ο λαός ήταν

απογοητευμένος από την αναρχία και τις ταραχές που ακολούθησαν την δολοφονία του Καποδίστρια. Ήταν όμως ανήλικος και έτσι τη διακυβέρνηση ανέλαβαν για τρία χρόνια τρεις συμπατριώτες του, οι οποίοι αποτέλεσαν την «Αντιβασιλεία». Η Αντιβασιλεία προσπάθησε να οργανώσει τη λειτουργία του κράτους αλλά η προώθηση Βαυαρών στις κρίσιμες θέσεις δυσαρέστησε τόσο τους Έλληνες όσο και τις μεγάλες δυνάμεις.

Την 1 Ιουνίου 1834 εορτάστηκε στην Αθήνα (που από το 1834 είχε γίνει η νέα πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους) η ενηλικίωση του Όθωνα. Μέσα σε εορταστικό κλίμα και πανηγυρικές εκδηλώσεις ο Όθωνας αναγορεύτηκε «ελέω Θεού βασιλεύς της Ελλάδος».

Τον Νοέμβριο του 1836, σε ένα ταξίδι του στη Βαυαρία, ο Όθωνας παντρεύτηκε την συμπατριώτισσά του πριγκίπισσα Αμαλία του Ολδεμβούργου, η οποία ήταν μόλις 17 ετών. Ο γάμος έγινε μυστικά καθώς ο Όθωνας και ο πατέρας του βασιλιάς Λουδοβίκος ήθελαν να αποφύγουν τις πιέσεις των τριών μεγάλων δυνάμεων που η καθεμιά προωθούσε την δική της εκλεκτή ως υποψήφια σύζυγο. Την Αμαλία υποδέχτηκαν με ενθουσιασμό οι Έλληνες, με την ελπίδα πως θα τους χαρίσει έναν διάδοχο, ο οποίος μάλιστα θα ασπαζόταν το ορθόδοξο δόγμα. Η νεαρή βασίλισσα προσπάθησε να συμφιλιώσει τις αντιμαχόμενες κοινωνικές ομάδες, από τη μία τους αριστοκράτες Φαναριώτες και από την άλλη τους αγωνιστές της επανάστασης, προς τους οποίους έδειξε ιδιαίτερη συμπάθεια, επιλέγοντας συχνά και κόρες τους ως κυρίες της αυλής. Επιδόθηκε σε φιλανθρωπικά έργα και έβαλε στόχο τον καλλωπισμό της πόλης. Δική της ιδέα ήταν να δημιουργηθούν κήποι σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Δημιούργησε τον μεγάλο εθνικό κήπο πίσω από τα ανάκτορα για τον οποίο χρειάστηκε να εισάγει πάνω από 500 είδη φυτών.

Από την άλλη πλευρά, ο Όθωνας προσπαθούσε να οργανώσει το κράτος. Κατά τα πρώτα χρόνια της διακυβέρνησής του, ιδρύθηκε η Εθνική Τράπεζα, το Πανεπιστήμιο και το Πολυτεχνείο, καθώς επίσης και το πρώτο θέατρο σε μία πόλη που καθόλου δεν θύμιζε ευρωπαϊκή πρωτεύουσα. Τα στενά δρομάκια ήταν χωμάτινα, δεν υπήρχε δημόσιος φωτισμός, σύστημα ύδρευσης και αποχέτευσης ούτε δίκτυο μεταφορών εκτός από τα γαϊδουράκια. Για την πραγματοποίηση των έργων αυτών χρειάστηκε η χώρα να πάρει μεγάλα δάνεια από τις ευρωπαϊκές δυνάμεις. Όραμά του ήταν η «μεγάλη ιδέα», να καταφέρει δηλαδή να ενσωματώσει στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος και άλλες αλύτρωτες περιοχές, σχέδιο στο οποίο παρενέβαιναν οι μεγάλες δυνάμεις εξυπηρετώντας η καθεμιά τα δικά της συμφέροντα. Προσπάθησε επίσης να οργανώσει τον στρατό, στελεχώνοντάς τον όμως κυρίως με Βαυαρούς αξιωματικούς και παραμερίζοντας τους παλιούς αγωνιστές της Επανάστασης, γεγονός που προκάλεσε πολλές δυσαρέσκειες. Και ενώ ο λαός ντυνόταν με παραδοσιακές φουστανέλες, εργαζόταν σκληρά και σύχναζε στα καφενεία, άρχισε να

δημιουργείται μία αριστοκρατική τάξη, που ντυνόταν «φράγκικα», χρησιμοποιούσε εισαγόμενα προϊόντα πολυτελείας και διασκέδαζε στα πλούσια δείπνα του παλατιού.

Η Κατάσταση

Και εδώ είναι που μπαίνουμε στην ιστορία μας...

Το ημερολόγιο γράφει 2 Σεπτεμβρίου 1943. Στην Αθήνα τον τελευταίο καιρό η ατμόσφαιρα είναι ηλεκτρισμένη. Τα προβλήματα όλο και μεγαλώνουν. Η γη είναι συγκεντρωμένη στα χέρια λίγων τσιφλικάδων, των μοναστηριών και του κράτους, με αποτέλεσμα μεγάλο μέρος της να μένει χέρσο και ακαλλιέργητο και οι αγρότες είναι εξαθλιωμένοι. Οι τιμές της γης και των ακινήτων στην πρωτεύουσα έχουν φτάσει στα ύψη, η τοκογλυφία και εκμετάλλευση ταλαιπωρούν τους κατοίκους. Η στελέχωση του στρατού με Βαυαρούς και η απομάκρυνση των αγωνιστών της επανάστασης έχει εξοργίσει τους τελευταίους. Η Αθήνα και τα περίχωρά της βρίσκονται στο έλεος ληστρικών συμμοριών που καθιστούν επικίνδυνες τις μετακινήσεις. Η χώρα βρίσκεται σε δεινή οικονομική κατάσταση. Λίγους μήνες πριν, ο Όθωνας ανακοίνωσε πως αδυνατεί να αποπληρώσει το δάνειο των 6 0 εκατομμυρίων φράγκων που είχε λάβει με την εγγύηση των τριών προστάτιδων δυνάμεων. Υποχρεώθηκε έτσι να προχωρήσει σε απολύσεις δημοσίων υπαλλήλων και στρατιωτικών, περικοπές μισθών και να ανακαλέσει τους Έλληνες πρέσβεις από το εξωτερικό. Το παλάτι συγκεντρώνει πια το γενικό μίσος. Οι μικροεξεγέρσεις έχουν πυκνώσει τον τελευταίο καιρό, καθώς ο απολυταρχικός τρόπος διακυβέρνησης έρχεται να προστεθεί σε όλα τα προβλήματα.

Βραδιάζει. Την ώρα αυτή συνήθως η κίνηση στους δρόμους λιγοστεύει. Αυτό το βράδυ όμως κάτι περίεργο συμβαίνει. Από τα περίχωρα της Αθήνας πλησιάζει σιγά-σιγά ο θόρυβος από τα βήματα και τις φωνές των στρατιωτών που προσεγγίζουν την πρωτεύουσα. Είναι πολλοί. Ίσως να φτάνουν και τις 2000. Το παλάτι είναι ανάστατο. Ο Όθωνας έχει συγκαλέσει εκτάκτως τους υπασπιστές του. Υπήρχαν πληροφορίες από νωρίς πως αυτή τη νύχτα κάτι σοβαρό θα συμβεί. Δίνει διαταγή στη χωροφυλακή να κατευθυνθεί στο σπίτι του στρατηγού Μακρυγιάννη, συγγραφέα και αγωνιστή της Επανάστασης. Πρέπει να τον συλλάβουν. Από καιρό ήταν γνωστό πως ο Μακρυγιάννης αντιπολιτευόταν το παλάτι. Είχε συστήσει και οργάνωση με σκοπό την διεκδίκηση συντάγματος, στην οποία είχαν σταδιακά μνηθεί οι αρχηγοί των κομμάτων και οι επικεφαλής του στρατού.

Τις τελευταίες μέρες μάλιστα ο ενθουσιασμός του τον έκανε να διαδίδει πως σχεδίαζαν εξέγερση για την 2η Μαρτίου, ημέρα της εθνικής επετείου. Η χωροφυλακή φτάνει στο σπίτι του Μακρυγιάννη και το περικυκλώνει. Ο Δημήτριος Καλλέργης, στρατιωτικός διοικητής της

Αθήνας και μνημένος στα σχέδια των επαναστατών, ξεσηκώνει τους αξιωματικούς. Συνθήματα ακούγονται από παντού. “Ζήτω το έθνος!” Ένας λόχος φτάνει στο σπίτι του Μακρυγιάννη και τον απελευθερώνει. Ένας άλλος ανοίγει τις φυλακές του Μεντρεσέ. Ο ίδιος ο Καλλέργης έφιππος κατευθύνεται επικεφαλής του στρατού στα ανάκτορα. Έχει ήδη στείλει στρατιωτικά αποσπάσματα να καταλάβουν το νομισματοκοπείο, την Εθνική Τράπεζα, το Δημόσιο Ταμείο και τα διάφορα υπουργεία. Η πορεία του στρατού και τα ενθουσιώδη συνθήματα ξεσηκώνουν τον λαό. Όλο και περισσότεροι ενώνονται με το πλήθος και κατευθύνονται προς τα ανάκτορα. Οι τελευταίες προσπάθειες του Όθωνα να προλάβει την εξέγερση πέφτουν στο κενό. Δύο από του απεσταλμένους του συνελήφθησαν από τον στρατό ενώ ο τρίτος προτίμησε να ταχθεί με το μέρος των επαναστατών. Είναι περασμένα μεσάνυχτα. Στην πόλη όμως κανείς δεν κοιμάται. Χιλιάδες κόσμου έχουν πλέον περικυκλώσει τα ανάκτορα. Τα συνθήματα που απαιτούν παραχώρηση συντάγματος δονούν την ατμόσφαιρα. Ο Όθωνας βγαίνει στο παράθυρο. Θέλει να μιλήσει με τον Καλλέργη. Αυτός θα του διατυπώσει τα αιτήματα των επαναστατών: Ο λαός απαιτεί σύνταγμα!

Βήμα 2: Επιλέξτε ένα άτομο του οποίου τα βήματα θέλετε να ακολουθήσετε

Στην επόμενη ενότητα, επιλέξαμε τέσσερις χαρακτήρες για εσάς, οι οποίοι μπορούν να σας δώσουν μια εικόνα του συναισθηματικού και ψυχικού κόσμου των ανθρώπων την εποχή του πρώτου γυναικείου κινήματος.

Τα πρόσωπα που εμπλέκονται

Δημήτριος Καλλέργης,
Στρατηγός, Στρατιωτικός
Διοικητής Αθηνών

Ρόζα Μπότσαρη, Κυρία επί των
Τιμών της Βασίλισσας Αμαλίας,
κόρη του αγωνιστή της
Επανάστασης του '21, Μάρκου
Μπότσαρη

Λάμπρος, νερουλάς από τα
περίχωρα των Αθηνών

Βασίλισσα Αμαλία, Βαυαρή
Πριγκίπισσα, Σύζυγος του
Βασιλιά Όθωνα, Βασίλισσα της
Ελλάδος

Ποιανού το ρόλο θέλετε να αναλάβετε τώρα;

- Επιλέξτε ένα άτομο και διαβάστε προσεκτικά την κάρτα ρόλων. Θα μάθετε πολλά για τις περιστάσεις, τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους.
- Αφού διαβάσετε την κάρτα ρόλων, γεμίστε τις φούσκες σκέψης με όλα τα πιθανά επίθετα που θα μπορούσαν να περιγράψουν την κατάσταση, τα συναισθήματα και τις σκέψεις του ατόμου.
- Μετά πηγαίνετε στο βήμα 4

Προσοχή! Διαβάστε μόνο το κείμενο για το ένα άτομο που έχετε επιλέξει και, στη συνέχεια, προχωρήστε στο βήμα 3.

■ **Λάμπρος, νερουλάς**

***Είμαι ο Λάμπρος** και είμαι νερουλάς. Στη δουλειά μπήκα από μικρός για να βοηθήσω τον πατέρα μου. Σχολείο δεν πήγα, τα γράμματα είναι μόνο για τους πλούσιους λέει ο πατέρας. Χαράματα ξυπνήσαμε και σήμερα, όπως κάθε μέρα. Γεμίσαμε το βαρέλι μας στην πηγή, το φορτώσαμε στο γαϊδουράκι μας και ξεκινήσαμε από το Μαρούσι για την Αθήνα.*

Δυο ώρες δρόμος, μα σήμερα δεν μου φάνηκε καθόλου. Στο μυαλό μου έφερνα ξανά και ξανά όσα άκουσα να ψιθυρίζουν χθες στους στρατώνες οι ιπποκόμοι των Βαυαρών αξιωματικών. Όσο ο πατέρας μου γέμιζε τη

δεξαμενή τους, εγώ τάιζα τον Σπύρο, τον γαϊδαράκο μας. Χωρίς να το θέλω άκουσα να συζητούν για τα «μεγάλα γεγονότα» που περίμεναν από μέρα σε μέρα να συμβούν. Μισόλογα άκουσα, μα κατάλαβα πως ανησυχούσαν γιατί ετοιμαζόταν λέει μεγάλη εξέγερση. Οι Έλληνες στρατιωτικοί ήταν πολύ θυμωμένοι με τον βασιλιά και με τους ξένους. Άκουσα να λένε και για τον Μακρυγιάννη, που τόσο τον θαύμαζε ο πατέρας μου, ότι ήταν και αυτός

μαζί τους αλλά και για κάποιους άλλους «μεγάλους» που τους είχαν τάξει μυστικά να τους βοηθήσουν. Όταν ρώτησα τον πατέρα τι σήμαιναν όλα αυτά, μου είπε να σωπάσω και να μην ανακατεύομαι γιατί θα το φάω το κεφάλι μου. Δεν ξαναμίλησα, αλλά από εκείνη την ώρα δεν μπόρεσα να ησυχάσω. Ανυπομονούσα για το σημερινό μας δρομολόγιο, ήξερα πως θα παραδώσουμε νερό στα καφενεία, εκεί που έχω ακούσει από καιρό να γίνονται όλες οι συζητήσεις για τα πολιτικά. Έχω δει κι έχω ακούσει πολλά αυτά τα χρόνια, κανείς δεν προσέχει τα λόγια του μπροστά σ' έναν μικρό νερουλά. Τον τελευταίο καιρό συχνά «ανάβουν τα αίματα», οι λογομαχίες καταλήγουν σε καθγάδες. Πρόσφατα μάλιστα δυο νεαροί που διαφωνούσαν σχετικά με την πολιτική κατάσταση πιάστηκαν στα χέρια και ήρθαν οι χωροφύλακες να τους χωρίσουν.

Οι δρόμοι σήμερα ήταν λασπωμένοι, μετά τη χθεσινή βροχή. Μας πήρε λίγο παραπάνω, μα φτάσαμε στα Κατσικάδικα. Σε αυτή τη γειτονιά φέρνουμε εμείς νερό, αφού οι νερουλάδες τις έχουν μοιρασμένες τις γειτονιές. Οι άντρες λείπουν αυτή την ώρα, είναι όλοι τους βοσκοί και πιηγαινούν με τις κασίκες τους σε άλλες γειτονιές να μοιράσουν γάλα. Εγώ χτυπούσα την κουδούνα και έβγαιναν στις πόρτες οι γυναίκες κουβαλώντας τους τενεκέδες τους. Ο πατέρας τούς γέμιζε νερό από το βαρέλι μας-μια δεκάρα ο τενεκές- κι εγώ έριχνα τις εισπράξεις μας στο πουγκί μου που το είχα δεμένο στη μέση μου. Τις τελευταίες μέρες βγαίνουν στις πόρτες όλο και λιγότερες νοικοκυρές στο χτύπημα της κουδούνας. Φτωχοί άνθρωποι ζουν σε αυτή τη γειτονιά, βγάζουν με το ζόρι το μεροκάματο από το γάλα των ζωντανών τους. Ακόμα και στο νερό κάνουν πια οικονομίες. Γεμίζουν πια πολλοί μόνο τα Σάββατα. Αυτό εμένα καθόλου δεν μου αρέσει. Γράμματα μπορεί να μην έμαθα, έχω όμως μάτια και βλέπω. Με τον γαϊδουράκο μας γυρίζουμε όλες τις γειτονιές, την ξέρω εγώ την Αθήνα απ' έξω και ανακατωτά! Τις προάλλες περάσαμε από τον κήπο της βασίλισσας κι έμεινα με το στόμα ανοιχτό να τον χαζεύω! Τι κήπος, δάσος σωστό είναι αυτό, με κάτι δέντρα πανύψηλα, που φτάνουν ως τον ουρανό! Δεν υπάρχουν αλλού στη χώρα μας, της τα φέρνουν λέει από το εξωτερικό για να της θυμίζουν τα παλάτια της πατρίδας της. Μα πιο πολύ απόρησα πού να το βρίσκει όλο αυτό το νερό για να τα ποτίζει. Δουλειά μου είναι και ξέρω, πόσους τενεκέδες αλήθεια θα γέμιζαν αυτές οι καημένες στα Κατσικάδικα! Αλλά ο πατέρας λέει να μην με νοιάζουν αυτά, να κοιτάω τη δουλειά μου...

Η διανομή τελείωσε αργά το απόγευμα. Μετά από ένα σύντομο διάλειμμα για να κολατσίσουμε ψωμί κι ελιές και να ξεκουράσουμε τον Σπύρο, έφτασε η ώρα που περίμενα. Ήρθε η σειρά των καφενείων. Ξεκινήσαμε από τη γειτονιά του Ψυρρή. Εκεί ήταν συγκεντρωμένα όλα τα καφενεία όπου σύχναζαν μόνο Έλληνες, οι περισσότεροι μεγάλοι σε ηλικία, ντυμένοι με τις φουστανέλες ή τις νησιώτικες βράκες και φορώντας στα πόδια τα τσαρούχια. Πολλοί από αυτούς μάλιστα ήταν αγωνιστές που πολέμησαν εναντίον των Τούρκων. Οι συζητήσεις, που πνίγονταν μέσα σε σύννεφα καπνού από τσιγάρα και

ναργιλέδες, είχαν σχεδόν πάντα ένα θέμα: τη «μεγάλη ιδέα», τότε επιτέλους θα ελευθερωθούν από τους Τούρκους και οι άλλοι Έλληνες, τότε θα ενωθούν με το νέο ελληνικό κράτος και οι υπόλοιπες αλύτρωτες περιοχές. Εγώ όμως ανυπομονούσα για την τελευταία στάση μας: το «Καφενείο η Ελλάς». Ήξερα ότι αν ήταν κάτι μεγάλο να γίνει, εκεί ήταν ο τόπος που θα το μάθαινες. Το μαγαζί αυτό το άνοιξε ένας Ιταλός. Εκεί συχνάζουν όλοι οι σπουδαίοι, Έλληνες και ξένοι. Άκουσα μάλιστα να λένε πως συχνά περνούν από εκεί στον περίπατό τους ο βασιλιάς και η βασίλισσα για να καταλαβαίνουν από τα χειροκροτήματα των θαμώνων αν ο λαός συμφωνεί με τις αποφάσεις τους.

Σταματήσαμε το γαϊδουράκι μας όπως πάντα στην πίσω πόρτα του μαγαζιού. Εδώ δεν χτυπήσαμε την κουδούνα, δεν ήταν σωστό να αναστατώσουμε την πελατεία. Ο πατέρας περίμενε κι εγώ μπήκα στο μαγαζί να φωνάξω τον Νικολή να φέρει τους τενεκέδες. Εδώ θα αδειάζαμε το βαρέλι μας, δέκα τενεκέδες γέμιζαν κάθε φορά. Αφού τέλειωνε η δουλειά και μας πλήρωναν ο Νικολής πάντα κερνούσε τον πατέρα έναν καφέ στη χόβολη με μπόλικο καϊμάκι κι μένα ένα «υποβρύχιο» μέσα σε παγωμένο νερό. Σήμερα όμως δεν κάθισα να απολαύσω τη γλύκα του. Όσο ο πατέρας συζητούσε με τον Νικολή, ξεγλίστρησα μέσα στο καφενείο. Στην πρώτη αίθουσα, όπως συνήθως, ήταν συγκεντρωμένοι ξένοι διπλωμάτες, περιηγητές και Έλληνες αριστοκράτες, με φράγκικα ρούχα. Κάποιοι από αυτούς ήταν μαζεμένοι γύρω από ένα μεγάλο τραπέζι και χτυπούσαν κάτι μπάλες. Ήταν ένα παιχνίδι που έπαιζαν –όπως μου είχε πει ο Νικολής– στην Ευρώπη, το μπιλιάρδο. Προσπέρασα βιαστικά και μπήκα στη δεύτερη αίθουσα. Εκεί οι θαμώνες ήταν μόνο Έλληνες, οι πιο πολλοί νέοι σε ηλικία. Η κατάσταση ήταν τεταμένη. Ένας νεαρός είχε σηκωθεί όρθιος και έβγαζε έναν λόγο γεμάτο φωτιά! «Ως τότε αδέρφια μου θα ανεχόμαστε την αυθαιρεσία; Ως τότε θα σιωπούμε και θα δεχόμαστε την καταπίεση της μοναρχίας; Τώρα είναι η μεγάλη ώρα! Ξεσηκωθείτε!» Ένας άλλος, λίγο μεγαλύτερος, πήγε να διαφωνήσει: «Μα τι λες; Θα βγάλουν τον στρατό στους δρόμους, θα χυθεί αίμα!».

«Ο στρατός είναι μαζί μας! Ο στρατηγός Καλλέργης έχει έρθει σε μυστική συμφωνία με τον Μακρυγιάννη και τον Μεταξά, τον αρχηγό του ρωσικού κόμματος. Όλα είναι κανονισμένα.» «Έχω νέα φοβερά!» πετάχτηκε ένας τρίτος που μπήκε λαχανιασμένος στο καφενείο. «Η χωροφυλακή έχει περικυκλώσει το σπίτι του Μακρυγιάννη. Ο Καλλέργης ξεσήκωσε τον στρατό, ένας λόχος κατευθύνεται στο σπίτι του Μακρυγιάννη για να τον ελευθερώσει, άλλοι κατευθύνονται στο νομισματοκοπείο και την Εθνική Τράπεζα!»

«Πάμε, τι καθόμαστε;» πετάχτηκε ο πρώτος. «Σήμερα γράφεται ιστορία και είμαστε κι εμείς αυτοί που θα την γράψουν! Όλοι στα ανάκτορα!»

Πετάχτηκαν όλοι έξω φωνάζοντας συνθήματα «Ζήτω η Ελλάς» «Ζήτω το έθνος!». Δίχως να το σκεφτώ, τους ακολούθησα. Έσφιγγα πάνω μου το πουγκί μου και έτρεχα μαζί με το πλήθος στους λασπωμένους δρόμους. Από τα στενά πετάγονταν και άλλοι που ένωναν τις φωνές

τους με τις δικές μας! Φτάσαμε στο ανάκτορο. Είχε ήδη βραδιάσει και φαινόταν τόσο εντυπωσιακό το ολοκαίνουργιο φωτισμένο παλάτι! Ποδοβολητά αλόγων ανακατεύονταν με τις φωνές του συγκεντρωμένου πλήθους, που όλο και μεγάλωνε. Καθόμουν όσο μπορούσα παράμερα και παρακολουθούσα τα γεγονότα. Σε λίγο κατέφτασε και ο στρατός. Ήταν χιλιάδες. Επικεφαλής καμαρωτός πάνω στο άλογό του ο στρατηγός Καλλέργης. Δεν τον είχα δει ποτέ, μα το άκουσα που το ψιθύριζαν οι διπλανοί μου. Από αυτούς έμαθα και την άφιξη των πολιτικών, των αγωνιστών αλλά και των ξένων. Όλοι ήταν εκεί. Το σύνθημα δόθηκε «Σύνταγμα, θέλουμε Σύνταγμα» φώναζε το συγκεντρωμένο πλήθος και οι φωνές αντηχούσαν πέρα για πέρα στον νυχτερινό αττικό ουρανό.

■ Κατερίνα-Ρόζα Μπότσαρη

Είμαι η Κατερίνα. Αυτό είναι το πραγματικό μου όνομα. Με φωνάζουν όμως Ρόζα. Το χρώμα-λένε-των χειλιών μου τους θυμίζει ροδοκόκκινο τριαντάφυλλο. Εδώ και τρία χρόνια ζω στο παλάτι. Η βασίλισσα Αμαλία με επέλεξε ως κυρία των τιμών. Με πρότειναν, όπως είπαν για την ομορφιά μου, εγώ όμως ξέρω ότι δεν είναι αυτή που συγκίνησε τη βασίλισσα. Ήταν το επίθετό μου. Ναι, λέγομαι Κατερίνα Μπότσαρη και είμαι η κόρη ενός ήρωα: του Μάρκου Μπότσαρη.

Πολύ αμυδρά τον θυμάμαι τον πατέρα μου. Ήμουν μόλις πέντε χρόνων όταν σκοτώθηκε δίνοντας άλλη μια γενναία μάχη εναντίον των Τούρκων. «Εκείνη η χρονιά»-είπαν-«έχασε την άνοιξή της». Τον έθαψαν με όλες τις τιμές στο Μεσολόγγι. Και δεν ήταν μόνο οι Έλληνες που τον έκλαψαν. Ο λόρδος Βύρωνας ορκίστηκε στο όνομά του να αγωνιστεί για την ελευθερία των Ελλήνων. Ευρωπαίοι ποιητές τον αποθέωσαν, ζωγράφοι τον αποτύπωσαν στον καμβά τους στις πιο ηρωικές στιγμές του. Τα έχω δει αυτά στα ταξίδια που συνοδεύω τη βασίλισσα, στα ευρωπαϊκά σαλόνια, εκεί όπου όλοι με ρωτούν πώς είναι να είσαι η κόρη του Μπότσαρη. Τι να τους απαντήσω; Τι θα καταλάβουν;

Μόλις ξέσπασε η επανάσταση, με συνέλαβαν Τούρκοι μαζί με άλλα γυναικόπαιδα και μας οδήγησαν στο Σαράι του Μαχμούτ Πασά Δράμαλη. Ήμουν πολύ μικρή, θυμάμαι όμως τα μεγαλύτερα παιδιά και τις γυναίκες να κλαίνε και να προσεύχονται για να σωθούμε. Θυμάμαι όμως και τις Τουρκάλες του χαρεμιού, με τα καλυμμένα πρόσωπα. Ξεχώριζαν μόνο τα όμορφα, καλοσυνάτα μάτια τους. Μας προστάτευσαν όσο καιρό μείναμε μαζί τους. Μία από αυτές, η Εμινέ, με αγάπησε πολύ, τόσο που θέλησε να με υιοθετήσει για να με κρατήσει κοντά της. Μία μέρα, ήρθε κοντά μου κλαμένη και με αγκάλιασε. Μου είπε πως πρέπει να με αποχαιρετήσει για πάντα. Η οικογένειά μου είχε έρθει σε συμφωνία με τον Πασά και θα μας αντάλλασαν με Τούρκους αιχμαλώτους.

Έτσι πήραμε τον δρόμο της επιστροφής. Τα χρόνια που ακολούθησαν, ήταν δύσκολα για την πατρίδα μου και τους ανθρώπους της. Φτώχεια, πολιτική αναστάτωση. Βρέθηκα κι εγώ στην Αθήνα όταν έγινε πρωτεύουσα. Ένα χωριό ήταν τότε, με δρόμους λασπωμένους και ανθρώπους που πάλευαν για την επιβίωση σε δύσκολες συνθήκες. Σε λίγο διάστημα άρχισε να αλλάζει πρόσωπο. Γέμισε χτίστες από την Ανάφη, μαρμαράδες από την Τήνο, πηγαδάδες

από τη Νάξο που όλοι εργάζονταν για να αλλάξει πρόσωπο η Αθήνα. Το όνομα του πατέρα μου έκανε τους ανθρώπους να με βοηθούν και να με ξεχωρίζουν. Μάλιστα μου πρότειναν να φοιτήσω στη Σχολή Χιλλ που είχε πρόσφατα ιδρύσει ένας Αμερικανός ιερέας, όπου σπούδαζαν μόνο τα κορίτσια των πλουσίων οικογενειών. Εκεί με βρήκαν οι άνθρωποι του παλατιού και με πρότειναν στη βασίλισσα που αναζητούσε κυρίες επί των τιμών.

Δεν θα ξεχάσω την πρώτη μας συνάντηση. Εντυπωσιάστηκα τόσο πολύ από την βασίλισσα Αμαλία! Είχα ακούσει πως είχαμε περίπου την ίδια ηλικία, μα την φανταζόμουν απόμακρη και ψυχρή. Είχε μεγαλώσει στα σαλόνια της Ευρώπης και ήταν πια μια βασίλισσα! Όμως όχι, δεν ήταν καθόλου έτσι τα πράγματα. Μόλις με είδε έδειξε να ενθουσιάζεται. Είπε πως ήταν τόσο σημαντικό για εκείνη να γνωρίσει την κόρη του Μάρκου Μπότσαρη! Δεν το σκέφτηκε λεπτό. Μου ανακοίνωσε να την ακολουθήσω στο παλάτι, που θα ήταν πια το νέο μου σπίτι.

Τρία χρόνια έχουν περάσει από εκείνη την ημέρα. Η ζωή μου έχει αλλάξει τόσο πολύ! Η βασίλισσα με έχει συνεχώς κοντά της, με εκτιμά και με εμπιστεύεται. Λέει πως εκτός από το βαρύ μου επίθετο, με ξεχώρισε για την ευγένεια και την κοινωνικότητά μου. Είμαι η απαραίτητη συνοδός σε όλα τα ταξίδια της στην Ευρώπη. Η αλήθεια είναι πως βοήθησε σε αυτό και η γλωσσομάθειά μου και η μόρφωση που έλαβα στη σχολή. Οι εμπειρίες που έχω ζήσει κοντά της, αξέχαστες. Όπου με παρουσιάζει, εμένα την Ελληνίδα από το Μεσολόγγι, οι Ευρωπαίοι αριστοκράτες δηλώνουν τον θαυμασμό και τον ενθουσιασμό τους. Ανυπομονώ για το επόμενο ταξίδι μας στο Μόναχο, που θα γίνει σε λίγους μήνες. Η βασίλισσα μου εκμυστηρεύτηκε πως ένας σπουδαίος Γερμανός ζωγράφος θέλει να φτιάξει το πορτρέτο μου και να το τοποθετήσει στην «Πινακοθήκη των Καλλονών» μαζί με αυτά των πιο όμορφων γυναικών της εποχής μας και ο βασιλιάς Λουδοβίκος της Βαυαρίας, πατέρας του βασιλιά Όθωνα, σκέφτεται να με τιμήσει απονέμοντάς μου τον χρυσό σταυρό!

Είναι συναρπαστική η ζωή μου δίπλα στο βασιλικό ζεύγος αλλά αυτό δεν με έχει κάνει απολύτως ευτυχισμένη. Στάθηκα τυχερή, είναι αλήθεια. Δεν γίνεται όμως να ξεχάσω. Μπορεί να ζω στο παλάτι, η καρδιά μου όμως ανήκει στον λαό. Για τη δική του ελευθερία αγωνίστηκε και θυσιάστηκε ο πατέρας μου. Μπορεί τελικά να κέρδισαν την ελευθερία τους οι Έλληνες, όμως η κατάσταση τα τελευταία χρόνια γίνεται όλο και πιο δύσκολη. Δεν με ξεγελούν οι ανέσεις της ζωής στο παλάτι. Έχω τα μάτια και τα αυτιά μου ανοιχτά, καταλαβαίνω τι συμβαίνει. Σαν να μην τους έφτανε η φτώχεια τους, ο διχασμός που επικράτησε μεταξύ τους, πρέπει να ανέχονται και όλους τους ξένους που ανακατεύονται στις υποθέσεις μας επιδιώκοντας ο καθένας το συμφέρον του. Τις τελευταίες μέρες η κατάσταση όλο και χειροτερεύει. Άκουσα πως ο βασιλιάς επέβαλε νέα μέτρα λόγω της πτώχευσης. Στους δυσσαρεστημένους προστέθηκε και ο στρατός. Κάτι μεγάλο ετοιμάζουν, το έχω μάθει από την οικογένειά μου, που διατηρεί σχέσεις με τους παλιούς συναγωνιστές του πατέρα μου. Τι θα

έλεγε άραγε εκείνος αν ζούσε και τα έβλεπε αυτά; Ποιους θα υποστήριζε; Από νωρίς σήμερα δεν έχω συναντήσει τη Βασίλισσα. Είναι κλεισμένη με τον βασιλιά και τους ανθρώπους του στο γραφείο του. Μα τι φασαρία είναι αυτή; Σαν ποδοβολητό αλόγων που πλησιάζουν. Ακούγονται και φωνές, συνθήματα. Δεν μπορώ να περιμένω άλλο, τρέχω να δω τι συμβαίνει.

■ Στρατηγός Καλλέργης

Είμαι ο Δημήτριος Καλλέργης, στρατιωτικός, μα πάνω απ' όλα Έλληνας, πάντα έτοιμος να αγωνιστώ για το καλό της πατρίδας μου. Οι δύο αυτές μου ιδιότητες με έφεραν σήμερα εδώ, πάνω στο άλογό μου, επικεφαλής του συγκεντρωμένου πλήθους. Βρίσκομαι μπροστά στο ολοκαίνουριο παλάτι που στεγάζει εδώ και λίγους μήνες τους Βαυαρούς βασιλείς της Ελλάδας. Περιμένω να φανεί στο παράθυρο ο βασιλιάς Όθωνας, που βρίσκεται μέσα στο παλάτι. Από νωρίς έστειλε έξω τον υπασπιστή του να μιλήσει μαζί μου, να πληροφορηθεί τα αιτήματά μας και να προσπαθήσει

να πετύχει κάποιον συμβιβασμό. Εγώ δεν δέχτηκα να έρθω σε καμία συμφωνία. Δεν θα μου το επέτρεπε η ευθύνη που έχω ως εκπρόσωπος του λαού μου. Ο βασιλιάς πρέπει να εμφανιστεί αυτοπροσώπως και να ακούσει τα δίκαια αιτήματά μας. Ο λαός απαιτεί σύνταγμα και δεν πρόκειται να υποχωρήσει. Όσο για μένα, δεσμεύτηκα να εκπροσωπήσω τους συμπατριώτες μου και θα τηρήσω την υπόσχεση μου με κάθε κόστος. Δεν θα μπορούσα να κάνω αλλιώς. Ολόκληρη η ζωή μου είναι ταγμένη στην υπηρεσία του έθνους και του λαού μου, δεν θα φανώ τώρα κατώτερος των προσδοκιών τους.

Γεννήθηκα στο νησί της Κρήτης και η οικογένειά μου έχει τις ρίζες της στη Βυζαντινή αυτοκρατορία. Έμεινα ορφανός από πατέρα κι έτσι βρέθηκα πρώτα στη Ρωσία και μετά στη Βιέννη για να σπουδάσω Ιατρική. Όταν ξέσπασε η ελληνική επανάσταση, το 1821, δεν το σκέφτηκα λεπτό. Η πατρίδα με καλούσε. Εγκατέλειψα τις σπουδές μου και βρέθηκα να πολεμώ στην πρώτη γραμμή. Γνώρισα νίκες και ήττες, αιχμαλωσία, μέχρι και τον ακρωτηριασμό του αυτιού μου. Κανένα τίμημα δεν είναι πολύ μεγάλο μπροστά στον αγώνα για την ελευθερία. Μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους, υπηρέτησα δίπλα στον Ιωάννη Καποδίστρια, τον πρώτο Κυβερνήτη του ελεύθερου ελληνικού κράτους. Μορφωμένος, ικανός αλλά πάνω απ' όλα πατριώτης, ο Καποδίστριας εργαζόταν για το κοινό

καλό. Μετά τη δολοφονία του, οι δυνάμεις της Ευρώπης αποφάσισαν να φέρουν στην Ελλάδα το πολίτευμα της μοναρχίας. Όταν έφτασε στο Ναύπλιο ο ανήλικος Όθωνας από τη Βαυαρία για να στεφθεί βασιλιάς, δεν συμμερίστηκα τον ενθουσιασμό κάποιων, που πίστεψαν τις διαβεβαιώσεις των ευρωπαϊκών δυνάμεων πως ο νέος μονάρχης θα παραχωρήσει Σύνταγμα. Οι φόβοι μου δυστυχώς επιβεβαιώθηκαν. Τα χρόνια που μεσολάβησαν ως την ενηλικίωση του ανήλικου βασιλιά, κυβέρνησε τον τόπο η Αντιβασιλεία, μια επιτροπή Βαυαρών, που άσκησε σκληρή πολιτική, παραμερίζοντας από τις θέσεις ευθύνης όλους τους Έλληνες και διορίζοντας στη θέση τους Βαυαρούς. Σύντομα καταλήξαμε στη διαπίστωση πως η Τουρκοκρατία αντικαταστάθηκε με τη Βαυαροκρατία. Εκείνη την περίοδο προστέθηκε στις εμπειρίες μου και αυτή της φυλακής. Η συνήθειά μου να εκδηλώνω ανοιχτά τις απόψεις μου και οι επαφές μου με ανθρώπους που ανήκαν στο ρωσικό κόμμα στάθηκαν αρκετές για να διαταχθεί από τους Βαυαρούς αντιβασιλείς η κράτησή μου.

Μετά την ενηλικίωση του βασιλιά Όθωνα, η χώρα απαλλάχτηκε από την Αντιβασιλεία. Αν και ο βασιλιάς έδειξε πως αγαπά την Ελλάδα και πως καταβάλλει προσπάθειες να κάνει το νεαρό κράτος να σταθεί στα πόδια του, ωστόσο τα λάθη του παρελθόντος και ο υπέρμετρος δανεισμός οδήγησαν την κατάσταση σε αδιέξοδο. Στις αρχές του χρόνου, οι μεγάλες δυνάμεις Γαλλία και Αγγλία, ανακοίνωσαν ότι δεν πρόκειται να ξαναδανείσουν την Ελλάδα, Η Ρωσία, που είχε ήδη δώσει χρήματα, τα ζήτησε πίσω. Ο βασιλιάς Όθωνας, για να τα βγάλει πέρα, προχώρησε σε μέτρα που δυσκόλεψαν ακόμα περισσότερο τη ζωή του λαού μου. Μειώσεις μισθών, περικοπή κρατικών δαπανών, διακοπή δημοσίων έργων και άλλα πολλά, που φυσικά επιβλήθηκαν μόνο στους Έλληνες πολίτες. Κανένας Βαυαρός δεν έχασε τη θέση του, σε κανέναν δεν έγινε μείωση μισθού. Η δυσαρέσκεια κορυφώθηκε. Σύντομα ανακοινώθηκε πως οι μεγάλες δυνάμεις θα έλεγχαν την ελληνική οικονομική πολιτική ώστε να εξυπηρετηθούν τα δάνεια. Το ποτήρι είχε ξεχειλίσει.

Οι εξελίξεις αυτές με βρήκαν στο Άργος, όπου υπηρετούσα ως συνταγματάρχης του ιππικού. Εκεί ήρθαν και με βρήκαν άνθρωποι του στρατηγού Μακρυγιάννη, που είχε κερδίσει την αγάπη του λαού με τη στρατιωτική δράση του αλλά και με τα πατριωτικά του κείμενα. Με πληροφόρησαν για τα σχέδιά του να οργανώσει εξέγερση εναντίον του βασιλιά Όθωνα με την απαίτηση να παραχωρήσει Σύνταγμα. Ο Μακρυγιάννης είχε ήδη πετύχει τη συνεργασία των πολιτικών. Από εμένα ζητούσαν να εξασφαλίσω την υποστήριξη του στρατού στα σχέδια των επαναστατών. Δεν δυσκολεύτηκα και πολύ να αποφασίσω. Ήμουν κι εγώ απολύτως σύμφωνος με τις απόψεις τους, συμμεριζόμουν τα αιτήματά τους. Τους εξήγησα βέβαια πως χρειάζονται χρόνο προκειμένου να μυήσω και άλλους στρατιωτικούς και πως στη συνέχεια θα ήταν καλό να βρίσκομαι στην πρωτεύουσα για να συντονίζω τις εξελίξεις. Δεν ήταν δύσκολο να ξεσηκώσω το στράτευμα. Ήδη οι περισσότεροι αξιωματικοί ήταν εξοργισμένοι από τις τελευταίες εξελίξεις. Έβλεπαν τα εισοδήματά τους να μειώνονται δραστικά και την

ανασφάλεια να караδοκεί ενώ αντίθετα οι Βαυαροί συνάδελφοί τους εξακολουθούσαν να απολαμβάνουν τα προνόμιά τους. Σε λίγο καιρό μου ανακοινώθηκε η μετάθεσή μου στην Αθήνα. Οι συνωμότες είχαν καταφέρει να πετύχουν τη μετακίνησή μου κοντά στο επίκεντρο των γεγονότων.

Τα τελευταία εικοσιτετράωρα κύλησαν πολύ γρήγορα. Οι εξελίξεις επιταχύνθηκαν κι εμείς έπρεπε να είμαστε σε επιφυλακή. Το σχέδιο προέβλεπε η εξέγερση να γίνει την 25η Μαρτίου ώστε να συμπέσει με τον εορτασμό της επετείου για την επανάσταση του 1821. Ωστόσο ο ενθουσιασμός του στρατηγού Μακρυγιάννη τον έκανε να αποκαλύψει σε περισσότερους απ' όσους έπρεπε τα σχέδιά μας. Το μυστικό μας διέρρευσε και αναγκαστήκαμε να επισπεύσουμε τις ενέργειές μας. Σήμερα το απόγευμα (2 Σεπτεμβρίου 1843) θα συναντιόμασταν για τις τελευταίες λεπτομέρειες. Ωστόσο, μας πρόλαβε η είδηση πως ο βασιλιάς έστειλε τους ανθρώπους του να συλλάβουν τον στρατηγό Μακρυγιάννη. Έπρεπε να κινηθούμε γρήγορα και συντονισμένα αν θέλαμε να μην ναυαγήσουν τα σχέδιά μας. Οι ενέργειές μου από εκεί και πέρα μπορεί να χαρακτηριστούν παράτολμες όμως αυτό θα το κρίνει η ιστορία. Τέθηκα επικεφαλής της στρατιά των Αθηνών και έφιπποι αρχίσαμε να «οργώνουμε» την πρωτεύουσα. Όλα έπρεπε να γίνουν ταχύτατα και συντονισμένα ώστε να πετύχει ο ριψοκίνδυνος αιφνιδιασμός. Μέσα σε λίγη ώρα περικυκλώσαμε το σπίτι του στρατηγού Μακρυγιάννη όπου τον κρατούσαν αιχμάλωτο, ανοίξαμε τις φυλακές του Μεντρεσέ, στην ίδια γειτονιά και απελευθερώσαμε τους κρατούμενους. Καταλάβαμε τα πιο καίρια δημόσια κτήρια, θέσαμε σε περιορισμό φιλομοναρχικούς αξιωματούχους. Όλο και περισσότερος κόσμος έβγαινε στους δρόμους κι εμείς τους δίναμε το σύνθημα: «Όλοι στα ανάκτορα! Θέλουμε Σύνταγμα!».

Τις τελευταίες πέντε ώρες βρίσκομαι εδώ, έξω από το ανάκτορο. Περιμένω τον βασιλιά να ανταποκριθεί στο μήνυμα που του έστειλα με τον υπασπιστή του. Είναι περασμένα μεσάνυχτα. Όμως κανένας δεν φεύγει. Τα συνθήματα δονούν την ατμόσφαιρα: «Σύνταγμα, θέλουμε Σύνταγμα!».

■ Βασίλισσα Αμαλία

Είμαι η Αμαλία, η «Βασίλισσα των Ελλήνων». Όταν έφτασα στην Ελλάδα, τη νέα μου πατρίδα, έγραψα στον αγαπημένο μου πατέρα πόσο πολύ με είχαν μαγέψει οι φεγγαρόλουστες νύχτες της Αθήνας. Όταν έχει ολόγιομο φεγγάρι, μπορείς ακόμα και να διαβάσεις! Μια τέτοια νύχτα με φεγγάρι και η σημερινή, όμως τη συνηθισμένη γαλήνη της αθηναϊκής νύχτας έχει αντικαταστήσει η ταραχή και οι φωνές του συγκεντρωμένου πλήθους. Σήμερα όμως βαριά σύννεφα σκεπάζουν τον αθηναϊκό ουρανό. Βρίσκομαι στο δωμάτιό μου, χρειαζόμουν λίγο χρόνο να σκεφτώ.

Καταλαβαίνω πως τα αποψινά γεγονότα είναι κρίσιμα, αν δεν γίνουν σωστοί χειρισμοί ίσως ο βασιλιάς κινδυνεύσει να χάσει ακόμα και τον θρόνο του. Μόλις κλείσαμε έναν μήνα από τότε που μετακομίσαμε σε αυτό το ανάκτορο, το νέο μας σπίτι και ο Όθωνας λίγο πριν μου εκμυστηρεύτηκε τους φόβους του, πως ίσως και να αναγκαστούμε να το εγκαταλείψουμε για πάντα.

Πώς φτάσαμε αλήθεια ως εδώ; Πώς να μπορέσω έστω και να σκεφτώ το ενδεχόμενο να εγκαταλείψω της Ελλάδα; Σαν χθες μου φαίνεται που την αντίκρισα για πρώτη φορά κι ως έχουν περάσει ήδη έξι χρόνια από τη μέρα που έφτασα στη νέα μου πατρίδα. Ήμουν μόλις 18 χρονών, γεμάτη όνειρα κι ενθουσιασμό για τη νέα ζωή που με περίμενε! Είχα μόλις παντρευτεί τον Όθωνα, βασιλιά των Ελλήνων. Με τον Όθωνα γνωριζόμασταν από παιδιά. Έτσι η οικογένειά μου δέχτηκε αμέσως την πρόταση του πατέρα του, βασιλιά της Βαυαρίας, να παντρευτώ τον γιο του και να γίνω η βασίλισσα των Ελλήνων.

Δεν θα ξεχάσω τη θερμή υποδοχή που μου επεφύλαξαν οι Έλληνες όταν ο Όθωνας τους παρουσίασε επίσημα για πρώτη φορά τη βασίλισσά τους! Η μέρα που επιλέχτηκε ήταν σημαδιακή, 2 5η Μαρτίου, ημερομηνία που ξεκίνησε η επανάστασή τους εναντίον των Τούρκων το 1821. Η νέα μου πατρίδα με γοήτευσε αμέσως! Μπορεί η Αθήνα να ήταν ένα μικρό χωριό που σε τίποτα δεν θύμιζε ευρωπαϊκή πρωτεύουσα, ωστόσο ο καταγάλανος ουρανός της και τα αρχαία απομεινάρια του ένδοξου παρελθόντος της, που έβλεπες παντού, σε αποζημίωναν με το παραπάνω. Καθώς η χώρα δεν είχε ποτέ πριν μοναρχία, δεν υπήρχε ανάκτορο για να στεγάσει το βασιλικό ζεύγος. Εγκατασταθήκαμε έτσι αρχικά σε ένα σπίτι κατάλληλο περισσότερο για μια οικογένεια αστών. Ο Όθωνας όμως με διαβεβαίωσε πως

ήδη ετοιμάζονταν τα σχέδια για την κατασκευή του παλατιού, που θα ήταν πραγματικό στολίδι της πρωτεύουσας!

Ήμουν πολύ δεμένη με τον αγαπημένο μου πατέρα- έμεινα εξάλλου ορφανή από μητέρα όταν ήμουν 2 ετών και ο ίδιος φρόντισε για την επιμελημένη ανατροφή και μόρφωσή μου – η νοσταλγία όμως δεν προλάβαινε να κυριεύσει την καρδιά μου. Είχα τόσα να μάθω, τόσα νέα πράγματα να γνωρίσω! Γεμάτη ενθουσιασμό γύριζα πάνω στο άλογό μου τα στενά δρομάκια της πόλης. Μία βασίλισσα ήταν κάτι άγνωστο για τους κατοίκους αυτής της χώρας, μια βασίλισσα που ιππεύει πρέπει να ήταν πραγματικά ένα παράξενο θέαμα! Άλλο τόσο παράξενα ήταν βέβαια για μένα και τα έθιμα αυτού του λαού και βάλθηκα να τα γνωρίσω καλύτερα ταξιδεύοντας όσο περισσότερο μπορούσα. Με άμαξες, ατμόπλοια, με όποιον τρόπο έβρισκα, γύρισα κάθε γωνιά της επικράτειας. Συνάντησα ανθρώπους καλοσυνάτους, ζεστούς και φιλομαθείς. Δεν έλειψαν βέβαια και τα ευτράπελα, όπως μια γυναίκα λαϊκής καταγωγής που με πλησίασε και άρχισε να μου δίνει συμβουλές για τεκνοποίηση καθώς ήδη κυκλοφορούσε η φήμη πως το βασιλικό ζεύγος ίσως δεν μπορεί να τους χαρίσει διάδοχο.

Παρά τον ενθουσιασμό και την αγάπη μου για τη νέα πατρίδα, που συνεχώς μεγάλωναν, σύντομα άρχισα να προβληματίζομαι για την κατάσταση που επικρατούσε στο νεοσύστατο κράτος. Δεν είχα σκοπό να εμπλακώ στις υποθέσεις του Όθωνα, ωστόσο κατάλαβα πως θα ήταν αναγκαίο. Ο βασιλιάς θα έβρισκε στο πρόσωπό μου μία αξιόπιστη σύμβουλο που του ήταν απαραίτητη αφενός λόγω του αναποφάσιστου και κάπως άτολμου χαρακτήρα του και αφετέρου λόγω της πολύ περίπλοκης κατάστασης που είχε να αντιμετωπίσει. Το ελληνικό κράτος, που είχε μόλις ιδρυθεί μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους, είχε ακόμα πολύ περιορισμένα σύνορα. Έξω από αυτά συνεχιζόταν ο αγώνας των Ελλήνων για την απελευθέρωση και άλλων αλύτρωτων περιοχών. Ήταν ένας αγώνας δίκαιος και φυσικά ο βασιλιάς κι εγώ, τον υποστηρίξαμε με πάθος από την αρχή μέχρι σήμερα. Τη στάση μας αυτή δεν επικροτούν οι μεγάλες δυνάμεις της Ευρώπης-Αγγλία, Γαλλία και Ρωσία-οι οποίες δεν είδαν με καλό μάτι και τον γάμο μου με τον Όθωνα. Από την στιγμή που αυτές είχαν αποφασίσει για τη δημιουργία ανεξάρτητου ελληνικού κράτους και είχαν επιλέξει τον Όθωνα ως βασιλιά του, θεωρούσαν αυτονόητο δικαίωμά τους να βρουν για εκείνον νύφη της αρεσκείας τους και να αποφασίζουν πώς εκείνος θα κυβερνά. Στην πραγματικότητα ποτέ δεν τον άφησαν να κυβερνήσει όπως ήθελε καθώς πίστευαν πως αφού αυτές τον επέλεξαν εκείνος οφείλει να ακολουθεί την πολιτική που του υπαγορεύουν ακόμα κι αν αυτή είναι αντίθετη προς τα συμφέροντα του λαού. Αυτόν όμως τον λαό ο Όθωνας τον αγάπησε και ακόμα περισσότερο τον αγάπησα εγώ, η βασίλισσά του.

Με λυπεί πραγματικά να ακούω το συγκεντρωμένο πλήθος να φωνάζει συνθήματα εναντίον μας γιατί γνωρίζω πόσους αγώνες έχουμε δώσει για να υπερασπιστούμε τα συμφέροντά τους. Βέβαια κάτι τέτοιο μοιάζει σχεδόν ακατόρθωτο αφού ούτε οι ίδιοι δεν μπορούν να ομολογήσουν και να επιδιώξουν το κοινό καλό. Από την πρώτη στιγμή που εγκαταστάθηκα στη χώρα κατάλαβα πως θα είχα ένα πολύ δύσκολο έργο: έβλεπα τον διχασμό και έβαλα στόχο να κάνω ότι μπορώ από το χέρι μου για να τον σταματήσω. Από τη μια μεριά η αριστοκρατία, οι Φαναριώτες και οι μορφωμένοι Έλληνες του εξωτερικού που θεωρούσαν πως δικαιωματικά τους ανήκουν οι θέσεις ευθύνης και από την άλλη οι αμόρφωτοι αλλά ηρωικοί αγωνιστές της επανάστασης του 1821 που χάρισαν στη χώρα την ελευθερία της. Αυτούς τους τελευταίους ομολογώ τους αγάπησα περισσότερο για τη γνησιότητά τους. Η επιλογή μου μάλιστα να προτιμώ τις κόρες τους ως κυρίες επί των τιμών επικρίθηκε πολύ από τους Βαυαρούς αυλικούς μας. Λίγο με ενδιέφερε βέβαια η δική τους γνώμη. Από την πρώτη στιγμή τους αντιπάθησα αυτούς τους συμπατριώτες μου που τους βρήκα ήδη εγκατεστημένους στο παλάτι. Περιφέρονταν με έπαρση και υποτιμούσαν τον λαό ενώ γνωρίζω πολύ καλά ότι στη Βαυαρία δεν θα κατείχαν ούτε κάποιο από τα πιο ασήμαντα αξιώματα! Γνωρίζω επίσης πολύ καλά ότι σε αυτούς οφείλεται σε μεγάλο βαθμό η κατάσταση που βιώνουμε σήμερα. Πριν ενηλικιωθεί ο Όθωνας Βαυαροί αντιβασιλείς κυβέρνησαν τη χώρα. Ακόμα και σήμερα κάποιες φορές μοιάζει ανίσχυρος απέναντί τους και αυτό με θυμώνει. Έπρεπε από καιρό να τους έχει βάλει στη θέση τους, ίσως έτσι να αποφεύγαμε τα χειρότερα. Οι δικές τους σπατάλες παρέδωσαν στον Όθωνα ένα καταχρεωμένο κράτος και τώρα ο ίδιος βρίσκεται εκτεθειμένος απέναντι στον λαό του επιβάλλοντας αναγκαία αλλά δυσβάσταχτα μέτρα. Γι' αυτά τα μέτρα διαμαρτύρεται τώρα το συγκεντρωμένο πλήθος. Ο Μακρυγιάννης και οι άλλοι φούσκωσαν τα μυαλά των απλών ανθρώπων και ζητούν Σύνταγμα. Μα πόσοι από αυτούς άραγε καταλαβαίνουν στα αλήθεια τι θα πει αυτό; Στην πραγματικότητα απλώς βροντοφωνάζουν τον θυμό τους για την δύσκολη οικονομική κατάσταση και το πώς αυτή επηρεάζει τη ζωή τους. Από τη μία τους καταλαβαίνω, από την άλλη θα ήθελα πολύ να μπορούσαν να δουν καθαρά όλη την αλήθεια. Πικραίνομαι που μας βλέπουν ως εχθρούς τους, ως αιτία της δυστυχίας τους, τη στιγμή που η μόνη μέριμνά μας είναι το καλό τους. Ποιος θα το αρνηθεί αυτό; Ποιος δεν αντιλαμβάνεται πόσο αγάπησα αυτή την πόλη και πόσο προσπάθησα να την στολίσω όπως αξίζει στο ένδοξο παρελθόν της; Τα σχέδιά μου για τον βασιλικό κήπο έχουν ήδη τεθεί σε εφαρμογή. Θα φέρω τα σπανιότερα και ομορφότερα φυτά από όλο τον κόσμο, τέτοια που όμοιά τους δεν έχουν ξαναδεί ούτε οι καλύτεροι κήποι της Ευρώπης. Έχουν ήδη ξεκινήσει τα έργα για την κατασκευή του πρώτου νοσοκομείου της χώρας αλλά και ορφανοτροφείου για να σταματήσουν πια τα ορφανά παιδιά να περιφέρονται στους δρόμους και να πέφτουν θύματα εκμετάλλευσης. Αγαπώ τα παιδιά. Πικραίνομαι που φτάνουν πια στα αυτιά μου οι φήμες

πως ίσως φταίω κι εγώ για την αντίδραση εναντίον μας. Θέλω τόσο πολύ να του χαρίσω έναν διάδοχο, μα δυστυχώς φοβάμαι πως δεν θα το καταφέρω. Αυτό είναι άλλο ένα όπλο στα χέρια των εχθρών μας που πιστεύουν πως μονάρχης χωρίς διάδοχο είναι καταδικασμένος.

Τόσα σχέδια έχουμε με τον Όθωνα και όλα τώρα κινδυνεύουν να χαθούν για πάντα. Οι φωνές του πλήθους έξω δυναμώνουν. Ο Όθωνας είναι ακόμα κλεισμένος στο γραφείο του. Φοβάμαι πως ο βασιλιάς έχει κυριευτεί από ατολμία, στέκεται αναποφάσιστος και παθητικός απέναντι στις εξελίξεις. Αν δεν αντιδράσει άμεσα, θα είναι πια αργά...

5 Ανάγκες και Στρατηγικές

Τώρα είναι η σειρά σας!

Είχατε ήδη εμπειρία με τις πέντε βασικές ανάγκες και τώρα είναι θέμα να μπειτε στη θέση των ανθρώπων που ήταν εκεί εκείνη την εποχή και συμμετείχαν με κάποιο τρόπο. Εάν όλοι οι άνθρωποι έχουν αυτές τις βασικές ανάγκες, μπορούμε να υποθέσουμε ότι αυτό συνέβαινε και τότε, συμφωνείτε;

Τώρα έχετε την ευκαιρία να συμβάλετε στη διαμόρφωση της ιστορίας ως ένας από τους χαρακτήρες εκείνης της εποχής! Όσο περισσότερο εξοικειωθείτε με τις συνθήκες της εποχής στο προηγούμενο κεφάλαιο, τόσο καλύτερα θα μπορέσετε να μπειτε στη θέση του ατόμου που επιλέξατε και των περιστάσεων του/της.

Όταν το κάνετε αυτό, απλώς ακολουθήστε τον οδηγό σε αυτό το κεφάλαιο. Θα σας καθοδηγήσει βήμα προς βήμα στην ιστορική σας εμπειρία.

Βήμα 3: Στιγμή Ιστορίας – Γίνετε το πρόσωπο

Βάλτε τον εαυτό σας στη θέση του ατόμου που επιλέξατε όσο καλύτερα μπορείτε και φανταστείτε ότι είστε αυτό το άτομο για αυτήν την εμπειρία.

Τώρα απαντήστε αυτές τις ερωτήσεις:

- Πώς φαίνεται η κατάσταση στην οποία βρίσκεστε από τη δική σας οπτική γωνία;
- Περιγράψτε σε πρώτο πρόσωπο τι σκέφτεστε αυτή τη στιγμή. Ξεκινήστε με το "Είμαι (π.χ., ο Λάμπρος, η Αμαλία, η Ρόζα,...)".
- Ποια άτομα στο περιβάλλον σας βρίσκονται στην ίδια ή σε παρόμοια κατάσταση

Βήμα 4: Πώς είστε;

Είστε ακόμα στο ρόλο του ατόμου που επιλέξατε. Τώρα πείτε μας για τις ανάγκες σας. Αφιερώστε χρόνο για να σκεφτείτε και να απαντήσετε σε αυτές τις ερωτήσεις:

Επιβίωση

- Απειλείται η ανάγκη σας για ασφάλεια και επιβίωση; Από τι;
- Η ανάγκη σας για ασφάλεια και επιβίωση ικανοποιείται κάπου; -που;

Αγάπη και «ανήκειν»

- Υπάρχει κάποιος στον οποίο αισθάνεστε αυτήν τη στιγμή ότι ανήκετε; Ποιος είναι;
- Ποιον θέλετε να υπερασπιστείτε;

Διασκέδαση

- Θεωρείτε την κατάσταση μάλλον βαρετή ή συναρπαστική αυτή τη στιγμή - γιατί;
- Τι πιθανότητες σας δίνει αυτή η κατάσταση για να ανακαλύψετε κάτι νέο;
- Τι σας ενδιαφέρει αυτή τη στιγμή; Πώς θα μπορούσατε να ικανοποιήσετε την περιέργειά σας;

Ελευθερία

- Σε ποιους τομείς νιώθετε ελεύθερος;
- Σε ποιους τομείς σας εξουσιάζει κάποιος άλλος;
- Για ποιον έχετε ευθύνη;
- Για ποιον νιώθετε υπεύθυνοι;

Ισχύς/Επιρροή

- Αυτήν τη στιγμή νιώθετε πιο ισχυροί ή ανίσχυροι;
- Σε ποιους τομείς της κατάστασης έχετε επιρροή;
- Σε ποιους τομείς της κατάστασης δεν έχετε καμία επιρροή;

Βήμα 5: Τι θα κάνετε;

Πώς θα ενεργούσατε τώρα; Ποια από τις ανάγκες σας θα θέλατε να ικανοποιήσετε περισσότερο σε αυτήν την περίπτωση;

Αποφασίστε για δύο ανάγκες που θεωρείτε πιο σημαντικές αυτή τη στιγμή και απαντήστε στις ερωτήσεις σχετικά με αυτές:

Επιβίωση

- Τι μπορείτε να κάνετε αυτή τη στιγμή για να νιώσετε πιο ασφαλείς;
- Ποιος χρειάζεται περισσότερο προστασία σε αυτή την κατάσταση;

Αγάπη και «ανήκειν»

- Πώς μπορείτε να κερδίσετε την εμπιστοσύνη ενός άλλου ατόμου;
- Σε ποιον θα μπορούσε να δώσεις χαρά τώρα, - μέσα από τι;

Διασκέδαση

- Τι θα μπορούσατε να κάνετε αυτή τη στιγμή για να κάνετε κάποιον να γελάσει;
- Πώς θα επηρέαζε αυτό την κατάσταση;

Ελευθερία

- Τι θα μπορούσατε να αποφασίσετε τώρα για να βελτιώσετε την κατάστασή σας;
- Τι συνέπειες θα είχε αυτή η απόφαση για εσάς;
- Τι συνέπειες θα είχε αυτή η απόφαση για άλλους;

Ισχύς/Επιρροή

- Τι μέτρα θα μπορούσατε να πάρετε για να βελτιώσετε την κατάσταση για εσάς και τους ανθρώπους που σας ενδιαφέρουν;
- Τι δεξιότητες χρειάζεστε για να το κάνετε αυτό;
- Ποιον χρειάζεστε για να το κάνετε αυτό;
- Ποιος θα ωφεληθεί από αυτή την πράξη, ποιος θα ζημιωνόταν;

Βήμα 6: Στάση!

Ουάου, τότε ήταν ταραχώδεις εποχές, έτσι δεν είναι;

Αν θέλετε να μάθετε πώς ενεργούσε τότε το άτομο στο οποίο βάλατε τον εαυτό σας στη θέση του, διαβάστε εδώ στο αντίστοιχο πλαίσιο:

Προσοχή όμως! Διαβάστε μόνο αυτό το ένα πλαίσιο, διαφορετικά θα χάσετε τον ενθουσιασμό των άλλων χαρακτήρων!

	<p><i>Λάμπρος, Νερουλάς</i></p>		<p><i>Ρόζα Μπότσαρη, Κυρία επί των τιμών</i></p>
<p>Ο Λάμπρος ξαφνικά ένωσε ένα δυνατό χτύπημα στην πλάτη. Ενστικτωδώς έσφιξε το πουγκί του. Τότε ακούστηκε η γνώριμη φωνή του πατέρα: «Εδώ είσαι επιτέλους! Τρελάθηκα από την ανησυχία μου. Πάμε να φύγουμε γρήγορα, η κατάσταση αγριεύει. Αν ο βασιλιάς βγάλει τη φρουρά του θα χυθεί αίμα!» Ο Λάμπρος τον κοίταξε με βλέμμα αποφασιστικό. Ξεκρέμασε το πουγκί και του το έδωσε. «Πατέρα, να προσέχεις» είπε και χάθηκε μέσα στο συγκεντρωμένο πλήθος.</p>		<p>Η Ρόζα βγήκε από το δωμάτιό της. Στους διαδρόμους του ανακτόρου επικρατούσε αναταραχή. Αμέσως πληροφορήθηκε τα φοβερά νέα. Γύρισε πίσω στο δωμάτιό της και άνοιξε το παράθυρο. Έβλεπε καθαρά το συγκεντρωμένο πλήθος. Ανάμεσά τους διέκρινε και παλιούς συναγωνιστές του πατέρα της. Δεν βρίσκονταν πια στην πρώτη τους νιότη, ξεχώριζαν όμως καθώς στέκονταν περήφανοι φορώντας τις παραδοσιακές στολές και ανεμίζοντας την ελληνική σημαία. Για πρώτη φορά από τότε που μπήκε στην υπηρεσία του παλατιού ένωσε πως δεν ανήκει εκεί.</p>	

	Στρατηγός Καλλέργης		Βασίλισσα Αμαλία
<p>Ο συνταγματάρχης Καλλέργης περιμένει υπομονετικά. Σε λίγο βγαίνει από το παλάτι ο υπασπιστής του βασιλιά μαζί με τον υπουργό των στρατιωτικών για να βολιδοσκοπήσουν την κατάσταση. Ο συνταγματάρχης δίνει διαταγή στους άνδρες του να τους συλλάβουν.</p>		<p>Η Αμαλία κατευθύνθηκε προς τα διαμερίσματα του Όθωνα. Τον βρήκε να κάθεται μόνος στο γραφείο του. Το ύφος του φανέρωνε αμέσως την αμηχανία και την απογοήτευσή του. Τον πλησίασε και άγγιξε απαλά το χέρι του. «Βασιλιά μου, ήρθε η ώρα να πάρεις τις αποφάσεις σου» του είπε με ήρεμη και σταθερή φωνή.</p>	

-Λάμπρος: Δεν μπορώ να ξεχάσω τι συνέβη εκείνη τη νύχτα. Τόσος καιρός πέρασε μα ακόμα αναρωτιέμαι αν φοβήθηκα κάτι. Τους πυροβολισμούς; Τους ανθρώπους που με έσπρωχναν με φωνές και συνθήματα προς το παλάτι; Χα κι όμως όχι! Τον πατέρα μου σκεφτόμουν! Ήξερα πως βιαζόταν να φύγουμε γρήγορα μακριά από τις φασαρίες. Κι όμως! Όταν εμφανίστηκε μπροστά μου και με τράβηξε να ανέβω στο γαϊδουράκι μας ο φόβος εξαφανίστηκε! Ένωσα να ψηλώνω να μεγαλώνω. Έβγαλα το πουγκί με το μεροκάματο από πάνω μου, του το έδωσα και χωρίς δεύτερη σκέψη προχώρησα. <<Σύνταγμα, θέλουμε Σύνταγμα!>>. Ένωσα τη φωνή μου με το πλήθος και προχώρησα προς το παλάτι χωρίς να κοιτάζω πίσω. Δεν μπορώ να ξεχάσω τι συνέβη εκείνη τη νύχτα.

-Ρόζα Μπότσαρη: Βασίλισσα μου! Ξέρω πως είμαι μόνο μια κύρια των τιμών. Σας χρωστάω μεγάλη ευγνωμοσύνη για όσα έχετε κάνει για μένα. Με πήρατε κοντά σας και με φροντίζετε σαν να είμαι μέλος της οικογένειάς σας. Αυτό δεν θα το ξεχάσω ποτέ. Δεν θα ξεχάσω όμως και τον πατέρα μου, τον Μάρκο Μπότσαρη, που θυσιάστηκε για την ελευθερία του λαού μας. Αυτός ο λαός είναι τώρα έξω από το παλάτι και ζητά Σύνταγμα. Αν μου επιτρέπετε να πω τη γνώμη μου, θα ήταν σωστό να τους ακούσετε.

-Αμαλία: Αυτός ο λαός! Άραγε κατάλαβε ποτέ πόσο πολύ νοιάστηκαν για αυτόν ο βασιλιάς και η βασίλισσα του; Από την πρώτη στιγμή που αντικρίσαμε αυτή την χώρα νοιώσαμε πως εδώ είναι η πατρίδα μας! Για εμάς είναι ο λαός μας! Για το δικό τους καλό πασχίζει ο Βασιλιάς Όθωνας. Μα ξέρεις κάτι Ρόζα; Συχνά πιστεύω πως για αυτούς είμαστε κι εμείς άλλοι δυο ξένοι, σαν εκείνους που θεωρούν υπεύθυνους για όλα τα δεινά τους. Κι όχι άδικα βέβαια!

-Ρόζα Μπότσαρη: Είναι πολύ σημαντικό που το αναγνωρίζετε αυτό βασίλισσά μου.

-Αμαλία: Ούτε και ο βασιλιάς είναι πραγματικά ελεύθερος να αποφασίζει. Τόσα χρόνια οι μεγάλες δυνάμεις προσπαθούν να επιβάλλουν τις δικές τους αποφάσεις. Κι όμως, μακάρι να μπορούσαν οι Έλληνες να δουν ότι εμείς εργαζόμαστε για το δικό τους καλό. Πόσα όνειρα είχαμε ακόμα για αυτή την χώρα. Πόσα σχέδια έκανα για να τους βοηθήσω! Το

ορφανοτροφείο, το νοσοκομείο, ο κήπος ... όλα τα έφτιαξα με τόση αγάπη. Κι όμως! Θα είμαι πάντα η βασίλισσα που δεν κατάφερε να τους χαρίσει έναν διάδοχο, τον νέο ορθόδοξο βασιλιά. Αυτό φοβάμαι πως δεν μπορούν να μου το συγχωρήσουν. Και τώρα ο λαός είναι εδώ! Και φωνάζει να βγει έξω ο βασιλιάς. Δεν μπορούμε να περιμένουμε άλλο. Ο Όθωνας πρέπει να πάρει τις αποφάσεις του. Αμέσως τώρα!

-Λάμπρος: Σαν κύμα με παρέσυρε το πλήθος! <<Σύνταγμα, θέλουμε Σύνταγμα!>> φώναζα με όλη τη δύναμη που είχα. Δεν καταλάβαινα τότε τι σήμαιναν ακριβώς όλα αυτά. Είχα βέβαια ακούσει τις συζητήσεις στο καφενείο << η Ελλάς>> όταν πηγαίναμε νερό με τον πατέρα. Είχα ακούσει ακόμα και τους τσακωμούς ανάμεσα στους πελάτες. Μια φορά μάλιστα μπήκε ένας Βαυαρός χωροφύλακας και συνέλαβε κάποιους επειδή ξεσήκωσαν τον κόσμο εναντίον του βασιλιά. Ο πατέρας όμως μου έλεγε πάντα να μην ανακατεύομαι και να κοιτάω μονάχα τη δουλειά μας. Εκείνο το βράδυ, στο ίδιο καφενείο, κατάλαβα πως θα γίνουν μεγάλα πράγματα. Άκουσα να λένε πως ο Μακρυγιάννης κι ο Καλλέργης θα ζητήσουν τα <<δικία του λαού>>. <<Τα δικία του λαού>> σκεφτόμουν συνεχώς καθώς έτρεχα μαζί με το πλήθος μέχρι που φτάσαμε έξω από το παλάτι. Και τότε τον είδα! Ήταν αυτός! Ο στρατηγός Καλλέργης, πάντα πρώτος στις μάχες των Ελλήνων για την ελευθερία! << Να βγει έξω ο βασιλιάς, ο λαός απαιτεί Σύνταγμα>> φώναξε.

-Στρατηγός Δημήτριος Καλλέργης: όλη μου την ζωή υπηρέτησα αυτόν τον λαό. Το ίδιο θα κάνω και τώρα. Οι μεγάλες δυνάμεις της Ευρώπης επέβαλαν τη μοναρχία στη χώρα. Η κακή διαχείριση οδήγησε στη χρεωκοπία μας. Αυτή η χώρα γέννησε την δημοκρατία, πως να δεχτεί τώρα ο λαός της να κυβερνιέται χωρίς νόμους; Κανείς δεν θα φύγει απόψε! Θα μείνουμε όλοι εδώ μέχρι ο Όθωνας να βγει έξω και να δεχτεί τα αιτήματά μας.

-Λάμπρος: Και όλοι μείναμε. Η νύχτα ήταν μεγάλη. Οι φωνές μας ξεσήκωναν όλη την πόλη. Πυροβολισμοί ακούγονταν από τις γειτονιές. Η φρουρά φώναζε στο συγκεντρωμένο πλήθος να διαλυθεί, Κανείς μας δεν κουνήθηκε. Ξημέρωνε πια. Ο βασιλιάς Όθωνας και η βασίλισσα Αμαλία εμφανίστηκαν στο παράθυρο. Κάτι είπαν στον Καλλέργη. Εκείνος σήκωσε τα χέρια ψηλά και φώναξε.

-Στρατηγός Δημήτριος Καλλέργης:<<! Τα καταφέραμε. Έχουμε Σύνταγμα >>

-Λάμπρος: Και αμέσως μετά <<Ζήτω ο βασιλιάς Όθωνας! Ζήτω το Σύνταγμα!>>Εκείνη τη νύχτα δεν ήμουν ο μικρός νερούλας. Ήμουν ο Λάμπρος που δεν φοβήθηκε. Ήμουν ο Λάμπρος που ένωσε τη φωνή του με το πλήθος<<Σύνταγμα, Σύνταγμα!>> κι ας μην καταλάβαινα ακριβώς τι θα πει η λέξη αυτή. Για ένα πράγμα ήμουν σίγουρος. Εκείνη τη νύχτα αλλάξαμε την ιστορία!

Βήμα 7: Τώρα η επιλογή είναι δική σας

Βρήκατε ότι ήταν συναρπαστικό να μπειτε στη θέση ενός από αυτούς τους χαρακτήρες; Αν έχετε χρόνο και θέλετε, τώρα μπορείτε να διαλέξετε ένα άλλο πρόσωπο για να παίξετε τον ρόλο του. Επιστρέψτε λοιπόν στο βήμα 3 και επιλέξτε ποιος θέλετε να είστε.

Εάν αποφασίσετε ότι δεν θέλετε να παίξετε άλλον ρόλο σε αυτό το επεισόδιο, θα μάθετε πώς συνεχίζεται η Ελληνική ιστορία στο επόμενο κεφάλαιο.

6 Πώς συνεχίζεται η ιστορία

Είναι ήδη περασμένες δύο τα ξημερώματα αλλά στην Αθήνα κανείς δεν κοιμάται. Οι ιαχές του πλήθους «Σύνταγμα, θέλουμε Σύνταγμα» εξακολουθούν να δονούν την ατμόσφαιρα. Σε λίγο ακούγονται πυροβολισμοί κοντά στην ρωμαϊκή αγορά. Μία ομάδα υποστηρικτών του στρατηγού Μακρυγιάννη κατάφερε να σπάσει τον κλοιό των χωροφυλάκων που είχαν αποκλείσει το σπίτι του. Ένας χωροφύλακας πέφτει νεκρός. Ο Μακρυγιάννης απελευθερώνεται και κατευθύνεται μαζί με τους υποστηρικτές του προς το παλάτι. Καθώς περνούν μέσα από τα στενά σοκάκια της πόλης, όλο και περισσότεροι άνθρωποι βγαίνουν από τα σπίτια τους και τους ακολουθούν.

Έξω από το ανάκτορο καταφτάνει κατόπιν εντολής του Όθωνα το πυροβολικό, με σκοπό να διαλύσει το συγκεντρωμένο πλήθος. Όμως ο επικεφαλής του διατάζει αιφνιδιαστικά τους άνδρες του να στήσουν τα κανόνια με στραμμένη τη μπούκα τους εναντίον του παλατιού και να ετοιμάσουν τα φτιλία για άναμμα. Το πλήθος τον αποθεώνει! Τύμπανα και σαλπίσματα ηχούν στον νυχτερινό ουρανό.

Μέσα στο παλάτι, ο Όθωνας βρίσκεται ακόμα καθισμένος στο γραφείο του. Η Αμαλία πλησιάζει το παράθυρο και βλέπει τα κανόνια απειλητικά στραμμένα προς το παλάτι. «Βασιλιά μου, η κατάσταση είναι πλέον κρίσιμη. Δεν μπορείς να περιμένεις άλλο» του είπε. Με το βλέμμα χαμηλωμένο, ο Όθωνας τής ομολόγησε πως γνώριζε από μέρες για τα σχέδια των επαναστατών. «Μόλις άκουσα το ποδοβολητό των αλόγων και τις ιαχές, πίστεψα πως είχαν συλληφθεί οι επαναστάτες. Γελάστηκα. Ο στρατός στράφηκε εναντίον μου. Μόνο η ανακτορική φρουρά δεν με πρόδωσε. Είμαι πλέον ανίσχυρος και ανεπιθύμητος» Η Αμαλία τον έπιασε από το χέρι. Με λόγια αποφασιστικά τον εμπύχωσε και του θύμισε πως το αξίωμά του δεν επιτρέπει ηττοπαθή στάση. «Πρέπει τουλάχιστον να τους ακούσεις. Είμαι σίγουρη πως αν μιλήσεις μαζί τους θα βρεθεί μία λύση».

Τα συνθήματα έχουν κοπάσει. Ο Καλλέργης έχει δώσει διαταγή να παιανίζει η στρατιωτική μπάντα προκειμένου να ξεκουράζει το συγκεντρωμένο πλήθος. Ξαφνικά δίνει το σύνθημα να σταματήσουν τα εμβατήρια. Ένα παράθυρο του ισογείου ανοίγει. Εμφανίζεται ο βασιλιάς Όθωνας. Δίπλα του στέκεται ο Βαυαρός συνταγματάρχης Ες, πρόσωπο ιδιαιτέρως αντιπαθές στον λαό, καθώς εκπροσωπούσε τη μισητή Βαυαροκρατία. Το πλήθος ξεσπά σε αποδοκιμασίες και ύβρεις εναντίον του Βαυαρού αξιωματούχου. Ο Καλλέργης ζητά να σιωπάσουν. Ο Όθωνας ρωτά τον Καλλέργη ποια είναι τα αιτήματα των επαναστατών. Ο Καλλέργης, πάντα έφιππος του απαντά: «Μεγαλειότατε, ο λαός θέλει Σύνταγμα!». Ο Όθωνας οργισμένος απαιτεί να διαλυθούν και διαβεβαιώνει πως θα σκεφτεί και θα απαντήσει την επόμενη μέρα. Ο Καλλέργης απέρριψε την πρόταση αυτή και του εξήγησε πως ο λαός απαιτεί άμεση απάντηση, διαφορετικά δεν πρόκειται να διαλυθεί.

Λίγο πριν τις τρεις τα ξημερώματα, μπροστά στο ανυποχώρητο πλήθος, ο Όθωνας δέχτηκε να παραχωρήσει της αίθουσα συνεδριάσεων του ανακτόρου στους εκπροσώπους των επαναστατών προκειμένου να καταγράψουν τα αιτήματά τους. Ανάμεσά τους στρατιωτικοί, πολιτικοί και παλιοί αγωνιστές της επανάστασης του 1821. Κατά τη διάρκεια της συνεδρίασης ο στρατός φρουρεί το κτήριο. Το συμβούλιο παραδίδει στον βασιλιά τα αιτήματά τους: Απαιτούν Σύνταγμα. Ζητούν επίσης την απομάκρυνση όλων των ξένων από τη διοίκηση και σε ένα μήνα τη Σύγκληση Εθνοσυνέλευσης, η οποία θα εργαστεί για την κατάρτιση του Συντάγματος.

Ο Όθωνας προκειμένου να κερδίσει χρόνο, ζητά να συμβουλευτεί τους ξένους πρεσβευτές. Όταν οι πρέσβεις των μεγάλων δυνάμεων πλησιάζουν την πύλη του ανακτόρου, ο Καλλέργης, με μια αποφασιστική κίνηση, τους εμποδίζει. Τους διαβεβαιώνει ότι ο βασιλιάς είναι ασφαλής αλλά ότι πρέπει να τον αφήσουν να συσκεφτεί με την επαναστατική επιτροπή και να αποφασίσουν από κοινού.

Ο Όθωνας επιστρέφει στο γραφείο του κάτωχρος. Με φωνή που αποκαλύπτει την ταραχή του διαβάζει στην Αμαλία τα αιτήματα των επαναστατών. Όταν τελειώνει, την κοιτάζει δακρυσμένος. « Αυτό ήταν αγαπητή μου. Όπως αντιλαμβάνεσαι, δεν μου μένει άλλος δρόμος παρά μόνο η παραίτηση από τον θρόνο». Η Αμαλία τον αντικρούει σθεναρά. Του τονίζει ότι σε μια τέτοια κρίσιμη στιγμή η απόφαση αυτή θα ήταν καταστροφική για τον λαό. Θα οδηγούσε τη χώρα στην αναρχία και την καταστροφή. «Ο λαός βασιλιά μου δεν έχει την ωριμότητα να διαχειριστεί τις τύχες του. Είναι μεγάλη η ευθύνη σου απέναντί του τούτη την ώρα. Αν υποχωρήσεις στα αιτήματά τους δεν δηλώνεις αδυναμία. Αντίθετα κερδίζεις χρόνο και εξασφαλίζεις τη νομιμότητα και την ηρεμία στη χώρα».

Τα λόγια της Αμαλίας διέκοψαν πυροβολισμοί που ακούστηκαν από τις γειτονιές της πόλης. Ο Όθων κατάλαβε πως έπρεπε να πάρει τις αποφάσεις του καθώς η κατάσταση ήταν κρίσιμη και η ειρήνη κρεμόταν από μία κλωστή. Είχε πλέον αποφασίσει να αποδεχτεί τα αιτήματα των επαναστατών, όταν αντιπροσωπεία τους τον ενημέρωσε απαιτούν επιπλέον και τα ακόλουθα:

Σχηματισμό νέου υπουργικού συμβουλίου, απονομή αριστείου στον Καλλέργη, τον Μακρυγιάννη και τους υπόλοιπους πρωτεργάτες της εξέγερσης και καθιέρωση της 3ης Σεπτεμβρίου ως ημέρας εθνικών εορτασμών. Οι προσθήκες αυτές εξόργισαν ακόμη περισσότερο τον Όθωνα, ο οποίος προσπάθησε να πετύχει την αναίρεσή τους με την μεσολάβηση των ξένων πρεσβευτών στους οποίους οι επαναστάτες είχαν επιτρέψει πριν από λίγο να μπουν στο παλάτι.

Είχε ξημερώσει πια αλλά το συγκεντρωμένο πλήθος δεν έλεγε να διαλυθεί. Όλοι περίμεναν τις επίσημες ανακοινώσεις, που όμως αργούσαν. Το πλήθος αρχίζει να χτυπά οργισμένο την πόρτα του ανακτόρου. Με συνθήματα και κραυγές απειλούν πως θα την σπάσουν αν δεν εμφανιστεί ο βασιλιάς. Σε λίγο εμφανίζεται στον εξώστη ο Όθωνας περιστοιχισμένος από τους ξένους πρεσβευτές και τους νέους υπουργούς. Για λίγα δευτερόλεπτα στην πλατεία επικράτησε απόλυτη σιωπή. Ξαφνικά κάποιος φώναξε: «Ζήτω ο βασιλιάς, ζήτω το έθνος!» Ο κόσμος άρχισε να επαναλαμβάνει ρυθμικά το σύνθημα. Για λίγα λεπτά, ο Όθωνας στέκεται στον εξώστη, ενώ το πλήθος τον αποθεώνει. Ύστερα χαιρετά με ένα αμήχανο χαμόγελο και αποσύρεται στο εσωτερικό του ανακτόρου.

Η συγκέντρωση διαλύθηκε στις τρεις το μεσημέρι. Το ημερολόγιο έγραφε 3 Σεπτεμβρίου του 1843. Η -σχεδόν- αναίμακτη εξέγερση και τα αποτελέσματά της σύντομα διαδόθηκαν σε όλη τη χώρα και προκάλεσαν μεγάλο ενθουσιασμό. Οι Βαυαροί απομακρύνθηκαν από τα αξιώματά τους, οι περισσότεροι και από τη χώρα. Την επόμενη μέρα, το βασιλικό ζεύγος βγήκε έφιππο στους δρόμους της πόλης και αποθεώθηκε. Ένα μήνα αργότερα, παρέθεταν δείπνο προς τιμήν των πρωτεργατών της επανάστασης, ανάμεσα στους οποίους και ο Καλλέργης, που είχε οριστεί διοικητής της Αθήνας και υπασπιστής του βασιλιά. Η ζωή στην πρωτεύουσα είχε ξαναβρεί τους ρυθμούς της.

Την 3η Σεπτεμβρίου 1843, η Ελλάδα πέρασε από την «ελέω Θεού» μοναρχία στη συνταγματική μοναρχία. Η χώρα στο εξής θα κυβερνιόταν σύμφωνα με νόμους στους οποίους όφειλε να υπακούει ακόμα και ο βασιλιάς. Το Σύνταγμα, που διακηρύχτηκε τελικά τον Μάρτιο του 1844, ήταν βασισμένο στο γαλλικό Σύνταγμα του 1830 και στο βελγικό Σύνταγμα του 1831. Περιλάμβανε μάλιστα και τον εκλογικό νόμο, που αναγνώριζε –για

πρώτη φορά στην Ευρώπη- καθολικό δικαίωμα ψηφοφορίας για όλους τους άρρενες πολίτες.

Το ανάκτορο του Όθωνα και της Αμαλίας στεγάζει σήμερα στο κοινοβούλιο της Ελλάδας, της οποίας το πολίτευμα είναι αβασίλευτη προεδρευόμενη δημοκρατία. Ο χώρος μπροστά από το παλάτι του Όθωνα, όπου εκτυλίχθηκαν τα γεγονότα εκείνης της νύχτας, είναι σήμερα η πάντα γεμάτη από Έλληνες και ξένους επισκέπτες «Πλατεία Συντάγματος».

7 Μαθαίνοντας από την Ιστορία

Τώρα μοιραστείτε την εμπειρία και τις σκέψεις σας με τους συμμαθητές σας:

- *Πώς ήταν; Καταφέρατε να βάλετε τον εαυτό σας στην κατάσταση και τη θέση του ατόμου/των ατόμων;*
- *Μπορείτε να καταλάβετε γιατί ενήργησαν όπως ενήργησαν;*
- *Θα ενεργούσατε με τον ίδιο τρόπο;*
- *Τι θα μπορούσε να είχε συμβεί, αν ένας από τους χαρακτήρες ενεργούσε με διαφορετικό τρόπο; (Λάμπρος:..., Ρόζα:..., Καλλέργης:..., Βασίλισσα Αμαλία:...)*

Περαιτέρω ερωτήσεις για να αξιοποιήσετε στο έπακρο τις εμπειρίες και τις γνώσεις σας σχετικά με το επεισόδιο

- *Για ποιον η λύση (όπως περιγράφεται στο κεφάλαιο «Πώς συνεχίζεται η ιστορία» έκανε τη ζωή του καλύτερη;*
- *Υπήρχαν και χαμένοι; Ποιοί ήταν αυτοί; Τι έχασαν;*
- *Αν κοιτάξετε τον σημερινό κόσμο - έχουμε καταστάσεις στον κόσμο αυτή τη στιγμή που μοιάζουν με το ιστορικό επεισόδιο;*
- *Τι μπορούμε να μάθουμε σήμερα από αυτό το επεισόδιο της ιστορίας;*